

Hegemonian jäljillä

Giuseppe Cospiton teoksesta Hegemonia – Homeroksesta sukupuolentutkimukseen

MIKKO LAHTINEN

Hegemonia on nykyään laajasti käytetty sana ja käsite ihmistieteissä. Ennen muuta se liitetään Antonio Gramscin (1891–1937) nimeen. Hän puolestaan on ollut jo parin kolmen vuosikymmenen ajan eniten maailmalla siteerattu italialainen 1900-luvun ajattelija – kiitos pitkälti juuri ”hegemonian”. Varsinkin angloamerikkalaisessa akateemisessa maailmassa Gramsci tuli tunnetuksi – 1970-luvulta lähtien – ”hegemonian teoreetikkona”, kun taas italialaisessa ja ranskalaisessa Gramsci-reseptiossa hegemonia nousi keskustelujen fokukseen vasta verrattain myöhään, kuten Giuseppe Cospito toteaa kirjassaan *Hegemonia – Homeroksesta sukupuolentutkimukseen* (s. 159).¹ Sitä ennen, 1940-luvulta 1970-luvun alkuun italialaisen vasemmiston piirissä ja osin laajemminkin kiisteltiin ”Gramscin perinnöstä” ja esitettiin arvioita hänen suhteestaan toisaalta neuvostomarxismiin ja Leniniin, toisaalta italialaiseen uushegeliläiseen perinteeseen (Croce ja Gentile). Tässä italialaisten Gramsci-reseptioiden historiassa esiintyviä hegemonian tulkintoja Cospito selostaa asiantuntevasti kirjansa viimeisessä luvussa ”Hegemonia Gramscin jälkeen”. Sitä ennen hän tekee yli kahden ja puolen vuosituhannen mittaisen matkan ”hegemonian” käsittehistoriaan antiikin Kreikasta Gramscin *Vankilavihkoihin* (kirj. 1929–1935).

¹ Giuseppe Cospito: *Hegemonia – Homeroksesta sukupuolentutkimukseen*. Suom. Tapani Kilpeläinen. Eurooppalaisen filosofian seura / niin & näin 2024. 206 s. Viittaukset pelkällä sivunumerolla kyseiseen teokseen. Cospito (s. 1966) on Pavian yliopiston filosofian historian apulaisprofessori. Hän osallistuu Gramscin koottujen teosten tekeillä olevan kansallisedition (*Edizione nazionale*) toimitustyöhön.

Hegemonian käsitehistorian erityispiirre on se, että itse sanaa hegemonia ei esiinny latinankielisessä roomalaisessa antiikissa tai keskiajan kirjallisuudessa, eikä myöskään renessanssin oppineilla tai eri maiden kansankielisessä kirjallisuudessa ennen 1800-lukua. Cospito ei kuitenkaan tyydy kartoittamaan pelkästään sanan hegemonia esiintymiä, vaan myös pyrkii paikallistamaan sellaisia muita sanoja, joiden käsitteellisellä sisällöllä on yhteyksiä hegemonian kreikkalaiseen käsitesisäl- töön eli siihen, ”miten käsite ymmärrettiin ennen sanan paluuta” (s. 59).

Hegemonian lähtökohtana on kreikan verbi *hegeomai*, joka esiintyy jo Home- roksella yleisluontoisesti muun muassa ”etenemisen”, ”ratsastamisen”, ”johtamisen” ja ”tien näyttämisen” merkityksissä. *Odysseiassa* substantivoitu adjektiivi *hegemón* tarkoittaa ”ohjaajaa” ja *Iliassa* ”päällikköä” (s. 17–18). Historioitsija Herodotok- sesta lähtien hegemonia saa merkityksen ”liittoutuneiden joukossa vallitseva etu- sija” (s. 21). Siinä ei ole kysymys pelkästään voimaan perustuvasta vallanpidos- ta vaan myös ja ennen kaikkea kulttuurisesta ylemmyydestä (s. 17). Isokrateen mukaan Ateenan hegemonia perustui ennen muuta intellektuaaliseen ja morali- seen, eikä vain poliittis-sotilaalliseen ylemmyyteen suhteessa kreikkalaisiin ja bar- baarisiin valtioihin (s. 24). Ateenalaiset menettivät hegemoniansa, kun he luo- puivat moraalisesta johtoasemastaan ja alkoivat orjuuttaa liittolaisiaan, esittää historioitsija Thukydidēs *Peloponnesolaissodassaan*.

Hegemoniaa pidettiin ”itämaisen” despotismin vastakohtana eli yhteisymmär- rystä hallitsevien ja hallittujen välillä tavoittelevana suostuttelevana käytäntönä. Isokrateen mukaan ateenalainen hegemonia perustui maltillisuuteen (*sofrosyne*), kun taas spartalaisessa vallankäytössä oli kysymys raakaan voimaan perustuvasta tyranniasta. Jälkimmäinen ei noudattanut retoriikan periaatetta *logos hegemón panton*, ”sana (puhe) harjoittaa hegemoniaa kaikkiin asioihin” (s. 25). Toisin sa- noen hegemoniassa oli kysymys järkeen ja tunteisiin vetoavasta kuulijoiden suos- tuttelusta sanan voimalla. Näin ollen helleenisessä kulttuurissa hegemonian kat- sottiin edellyttävän johtajuutta, intellektuaalista ja moraalista ylemmyyttä sekä taitoa käyttää rauhanomaisia suostuttelun keinoja pakottamisen ja väkivallan si- jasta tai ainakin ohella.

Hegemonia 1800-luvulla tapahtuvaa paluun kannalta erityisen merkittävää on se, että sanaa olivat töissä käyttäneet sekä Platon että Aristoteles, koska juuri näihin kahteen ”klassikkoon” kohdistuvan uuden ja laajamittaisen tutkimuksen myötä hegemonia saattoi luontevasti siirtyä osaksi modernien kielten sanavaroja.²

2 *Historiallisessa sanomalehtiarkistossa* tekemäni haun mukaan sana hegemonia esiintyy suoma- laisessa lehdistössä ensi kerran ruotsinkielisessä *Finland Allmänna Tidningissä* tammikuussa 1834 uutisessa, jossa kerrotaan huhutusta Italian niemimaan valtioiden välisestä liitosta Itävallan johdolla: ”under Österrikes anförande (hegemonie)”. Puhe hegemoniasta yleistyi

Hegemonialle olikin paljon käyttöä kuvattaessa 1800-luvulla voimakkaasti kehittyviä kansakuntia ja niiden välisiä moninaisia suhteita.

Myöhäisvaiheen dialogissaan *Lait* Platon luonnehtii hegemoniaa pakkovallaksi, joka kuitenkin perustuu alistettujen suostumukseen (s. 28). Toisin sanoen hegemoniassa voi olla mukana sekä pakottava (jopa väkivaltainen) että suostutteleva elementti tai ulottuvuus – pakko ja suostunta eivät ole toistensa vastakohtia. Myöhemmin Gramsci korosti samaa asiaa *Vankilavihkojensa* kehittämissä. Aristoteles puolestaan esittää *Politiikassa*, että hegemonia tarkoittaa paitsi sotapäällikön auktoriteettia sodassa myös jonkin osapuolen ”poliittista” etusijaa liittolaisiin nähden, hegemonista *polista*, tai jonkin etusijaa *poliksen* sisällä (s. 28). Samassa teoksessa Aristoteles käyttää ensimmäisiä kertoja ilmausta *hegemonia politiké*, ”poliittinen hegemonia”, jolla hän Cospiton mukaan tarkoittaa ”*leadershipiä* vastakohtana herruudelle [*dominio* – lisäys M. L.]” (s. 29).

Roomalaisessa ja keskiajan latinankielisessä kirjallisuudessa *sanaa* hegemonia ei siis esiinny, kuten ei myöskään renessanssissa tai uuden ajan ensimmäisillä vuosisadoilla. Tästä huolimatta nämä ajanjaksot eivät ole ilman hegemoniaa. Cospiton mukaan Rooman vallan aikaan hegemonian kreikkalaisista yhteyksistä tutut merkitykset johtaminen, käskeminen ja ylemmyys olivat mukana sellaisissa sanoissa kuin *diktatuuri* ja *imperiumi*. Rooman historian kirjoittaja Titus Liviuksen mukaan ”diktatuuri itse asiassa otettiin käyttöön Rooman tasavaltakauden alussa *magister populi* -hahmon myötä ja tarkoituksena oli puolustaa uusia demokraattisia järjestelyjä monarkian palauttamisen vaaralta” (s. 36). Nykykäsituksesta poiketen diktatuuria ei ollut kielteinen asia, vaan ”sopivin väline plebeijien valloituksen määrittelemiseen ja samaan aikaan *populuksen* yhtenäisyyden säilyttämiseen” (s. 36). Cicero katsoi, että *imperiumi* viittasi moraaliseen ylemmyyteen, eikä siinä suinkaan ollut kysymys alistettujen sortamisesta. Stoalainen Seneca vertasi imperiumin hallitsijaa piikittömään mehiläiskuningattareen, joka hallitsee pesää muiden mehiläisten tunnustamalla auktoriteetilla (s. 41).

Keskiajan Euroopassa vallalla olivat eriarvoisuuteen perustuvat itsevaltaiset rakenteet. Poliittista ajattelua hallitsi teokraattinen hierarkkinen käsitys vallasta. Tällaisen tiukan alustusjärjestelmän oloissa oli luonteva ajatella, ettei suostuttelua ja

ruotsinkielisessä lehdistössä seuraavalla vuosikymmenellä. Suomenkielisissä sanomalehdissä sanan hegemonian ensiesiintyminen näyttää olevan keväältä 1873. *Tampereen Sanomien* lukijakommentissa kysytään ”toiwotteko jompikumpi puoli hegemoniaa (yliwattaa) puolellenne?”. Käsitöläiskisällisiin lukeutuva kirjoittaja on huolissaan omiensa ja tehtaalaisten välisistä valtataisteluista. Suomenkielisessä lehdistössä sanan hegemonia käyttö yleistyi 1880-luvulla. Kaiken kaikkiaan hegemonia näyttää esiintyvän 1800-luvun suomalaisessa lehdistössä vain satunnaisesti.

liittolaisuutta korostavalle ”hegemonialle” olisi mitään käyttöä. Cospiton mukaan feodaalisissa yhteiskunnissa on kuitenkin mahdollista havaita pakkovallan rakenteiden ohessa ”hegemoniatyyppisiä suhteita”, kuten herrojen ja vasallien velvollisuuksien molemminpuolisuutta, konsensusta sekä yhteisöinstituutioita (s. 49).

Italialaisen renessanssin vuosisatoina ”hegemonia” merkitsi Cospiton mukaan Firenzen ja eräiden muiden kaupunkivaltioiden avautumista uusille ”kansanomaisille (populaareille) elementeille”. Firenzeläiset renessanssioppineet katsoivat, että Firenzen ja Milanon välisessä kilpailussa oli kysymys vastakkainasettelusta ”demokraattisen” ateenalaisen ja ”despoottisen” spartalaisen vallankäytön mallin välillä (s. 50). Firenzen 1500-luvun alun intellektuelleihin lukeutuneen, italiaksi kirjoittaneen Machiavellin teoksiin ei sisälly sanaa hegemonia, mutta sen sijaan niistä voi löytää lukuisia viittauksia ”hegemonian tai suostumuksen momenttiin”. Gramscinkin hyödyntämiin italianisti Luigi Russon teoksiin viitaten Cospito esittää, että tasavaltoja kuvaavassa *Valtiollisissa mietelmissä* on puhe ”hegemonian ja suostumuksen momentista”, mutta toisaalta *Ruhtinaastakaan* ei puutu ”vihjeitä” hegemoniasta (s. 53). Niistä ehkä keskeisin on kentaurin figuuri, jota Gramsci luonnehtii voiman ja suostumuksen, auktoriteetin ja hegemonian, väkivallan ja siivestyksen yhdistelmäksi (s. 54).

Machiavellin vaikutus seuraavien vuosisatojen poliittiseen ajatteluun oli vaihteleva, mutta tuntuva. Missä määrin muun muassa sellaiset merkittävät yhteiskuntasopimusteoreetikot kuin Hobbes, Pufendorf, Locke ja Rousseau tai vallan kolmijako -opillaan mainetta saavuttanut Montesquieu ottivat huomioon ”hegemonian ja suostumuksen momentin”? Cospiton vastaus on sangen niukka. Hän kyllä toteaa, että näiden sopimusopit edellyttivät sellaista ”sopimusta, jossa alamaiset suostuvat suvereenin tai poliittisen ruumiin hallintaan juuri oman etunsa mukaan” (s. 58), mutta ei ryhdy erittelemään hegemonian roolia 1600- ja 1700-luvun ajattelussa. Cospito ei lainkaan noteeraa muun muassa Hobbesin, Locken, Shaftesburyn ja Humen käänteentekeviksi arvioituja näkemyksiä suostutteluun perustuvasta mielipiteen (*opinion*) vallasta ja sitä tuottavista hegemonisista apparaateista kehittyvissä porvarillisissa yhteiskunnissa.³

Jos 1600- ja 1700-luvun näkemykset ”hegemoniasta” ohitetaan nopeasti, niin sanan hegemonia ”paluu” saa osakseen huomattavasti tarkemman selvityksen. 1800-luvulla hegemonia löytää tiensä paitsi kirjoihin myös sanomalehtiin ja sanakirjoihin. Keskeistä roolia tässä näytteli saksalainen kulttuuripiiri, jonka oppineiden keskuudessa tapahtui monimuotoinen ”kohtaaminen antiikin Kreikan kanssa”

3 Hobbesin ym. näkemyksiin sisältyvästä ”käänteestä hegemoniaan”, ks. Juha Koivisto, *Unruly Subjects* (2005), erit. s. 7–20.

(s. 67). Saksalaiseen filosofiseen sanastoon hegemonia ei kuitenkaan vakiintunut, mutta merkittävät historioitsijat ottivat sen käyttöönsä kuvatessaan kansainvälisiä suhteita ja niiden ”suuria mahteja” (von Ranke) tai Rooman (Mommsen) ja Aleksanteri Suuren historiaa (Droysen). Saksan yhdistymispyrkimyksiä seuraavassa eurooppalaisessa lehdistössä käytiin keskustelua ”Preussin hegemoniasta” ja Italiassa filosofi-intellektuelli Vincenzo Gioberti nosti esille hegemonian arvioidessaan omaan maansa yhdistymisen vaatimuksia. Suurten murre-erojen luonnehtimassa Italiassa kysymys ”kielellisestä hegemoniasta” ja kansalliskielestä nostatti monenlaisia kiistoja ja keskusteluja (s 76).

Cospiton kirjan kolme viimeistä lukua (luvut 5–7) keskittyvät marxilaiseen keskusteluun hegemoniasta. Eniten tilaa saa ymmärrettävästi Gramscin käsitys hegemoniasta sekä siitä tehdyt tulkinnat ja sovellutukset. Aluksi Cospito käsittelee Marxia ja Engelsiä. Hänen mukaansa vähemmän yllättävää on ”sanan lähes täydellinen puuttuminen” parivaljakon kirjoituksista. Toisaalta Cospito toteaa, että Marxin esittämät näkemykset proletariaatin diktatuurista tai jatkuvasta vallankumouksesta (*die Revolution in Permanenz*) siirtymisenä kapitalistisesta kommunistiseen yhteiskuntaan ovat eräänlaisia hegemonisia projekteja, joissa ”edellinen muutetaan vallankumouksen kautta jälkimmäiseksi [...] ja vastaavasti tulee olemaan myös poliittinen siirtymäkausi, jolloin valtio ei voi enää olla mitään muuta kuin proletariaatin vallankumouksellista diktatuuria” (*Gothan ohjelman arvostelua*, 1875). Cospito nostaa tässä esille Gramscin tulkinnan. Sen mukaan varsinkin Marxin konkreettisista historiallisista analyysistä (kuten *Brumairekuun kahdeksastoista* ja *Kansalaissota Ranskassa*) on hahmotettavissa hegemonian teoria eli näkemys, jonka mukaan taloudellisen aspektin lisäksi Marxilla on mukana myös suostumuksen politiikan tai teorian eettis-poliittinen aspekti (s. 84). Tältäkin kannalta katsoen Marxista esitetyt ekonomistiset ja deterministiset tulkinnat ovat ilmeisen vääriä.

Cospiton mukaan Engelsin ansiota on, että ”ensin käsite ja sitten termi hegemonia tulivat keskeisiksi työväenliikkeen sisäisessä keskustelussa” (s. 85). 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä hän osallistui aktiivisesti kansainvälisen työväenliikkeen toimintaan. Saksan sosialidemokraatteja hän kehotti hankkimaan maatyöläisten suostumuksen ja anastamaan ideologisen vallan suurmaanomistajilta. Engelsin peräämä työläisten ja maatyöläisten liitto, jota ensi mainitut johtavat, omaksuttiin strategiaksi bolševikkien piirissä 1900-luvun alkuvuosina. Tällaiselle ”hegemoniselle projektille” loi otollista maaperää se, että venäläisessä marxilaisuudessa *gegemonijasta* oli keskusteltu jo 1880-luvulla. Sanan hegemonia toi venäläiseen marxilaiseen keskusteluun venäläisen marxilaisuuden perustanlaskija Georgi Plehanov. Hänen kirjoituksissaan hegemonia tarkoittaa ennen muuta proletariaa-

tin johtoasemaa vallankumouksessa. Gramscin kannalta merkittävin venäläinen hegemonian teoreetikko oli kuitenkin Lenin. Cospiton mukaan Leninin kirjoituksissa hegemonia esiintyy sanana ja käsitteenä ensimmäisen kerran vuoden 1905 vallankumouksen yhteydessä, kun hän pitää välttämättömänä liittoutumista talonpoikien kanssa. Tässä liitossa proletariaatin tulee ottaa ”hegemonin tehtävä” (s. 89). Monipuolisessa esityksessään Cospito tarkastelee hegemoniaa myös Trotskilla, Buharinilla, Zinojevilla, Radekilla ja Stalinilla. Luokkaliittoumaa ja työväenluokan poliittista ja intellektuaalista johtajuutta esille tuonut venäläismarxistien hegemoniateoretisointi kuitenkin tyrehtyi 1930-luvun myötä, sillä stalinistinen totalitarismi tukahdutti alleen hegemonian kysymykset.

Sitäkin enemmän niitä pohdittiin lokakuun vallankumouksen edellä ja heti sen ensimmäisinä vuosina 1920-luvulla. Uudessa neuvostovaltiossa kysymys hegemoniasta olikin mitä akuutein. Miten luoda valtavan kokoisesta monikielisestä ja -kulttuurisesta maasta yhtenäinen ja yksituumainen kokonaisuus, semminkin kun väestön enemmistö oli vasta muutama vuosikymmen aikaisemmin maaorjuudesta vapautuneita talonpoikia? Mikä suuressa maassa tulisi olla valtiokoneiston suhde monikymmenmiljoonaiseen väestöön tai venäläisväestön suhde maassa eläviin muihin kansoihin? Jo ennen vallankumousta marxilainen intellektuelli Aleksandr Bogdanov oli esittänyt näkemyksiä ”yleiskulttuurisesta hegemoniasta”, joka voisi olla mahdollinen vain ”käyttämällä menneisyyden kulttuuria, porvarillista kulttuuria, luomaan uusi proletaarinen kulttuuri, joka voidaan asettaa porvarillista kulttuuria vastaan ja levittää massojen joukkoon” (s. 94–95). Tähän näkemykseen sisältyy jo Marxilta tuttu ajatus siirtymäkaudesta, jolloin tapahtuisi siirtyminen porvarillisesta kulttuurista proletaariseen ”yleiskulttuuriseen hegemoniaan”. Oma kysymyksensä on se, mitä mainittu ”porvarillinen kulttuuri” saattoi tarkoittaa Venäjällä, jonka väestöstä suurin osa oli perinteistä agraarista elämää eläviä talonpoikia, jossa keisari oli hallinnut itsevaltiaana, ja jossa porvariston sijasta maan hallitsevan ryhmän oli muodostanut etuoikeuksiensa varassa ja talonpoikien työvoiman riistosta elänyt loismainen aatelisto.

Venäläisissä keskusteluissa merkittävässä asemassa oli kysymys hegemonian kielellisestä ulottuvuudesta. Taustalla vaikuttivat kielen sosiaalisuudesta tuolloin keskustelleet ”aikakauden suurimmat venäläiset marxilaiset kielitieteilijät Mihail Bahtinista Valentin Vološinoviin ja Viktor Žirmunskista Roman Jakobsoniin” (s. 96). Näistä Bahtin ja Jakobson eivät tosin olleet marxilaisia. Cospiton esityksestä ei selviä, keskustelivatko mainitut kielitieteilijät nimenomaan *sanan* hegemonia käsitteellisestä sisällöstä ja teoreettisesta merkityksestä. Ehkä ennemminkin oli kysymys heidän näkemysten yleisistä yhteyksistä hegemoniaan. Gramsci puolestaan pääsi vuosina 1922–1923 seuraamaan läheltä neuvostovenäläisiä keskusteluja hege-

moniasta ja sen kielellisistä ulottuvuuksista, kun hän toimi lähes kahden vuoden ajan Italian edustajana Kominternissa Moskovassa.⁴

Gramsci itse kuitenkin kehitteli hegemonian käsitettä ja teoreettista näkökulmaa huomattavasti pitemmälle kuin kukaan edeltäjistään. Hegemonia tulee esille jo hänen vankeusvuosiensa edeltäneissä kirjoituksissaan, varsinkin keskeneräiseksi jääneessä esseessä *Eräitä näkökohtia Etelän kysymyksessä* (1926). Sekin on kuitenkin vain alkusoittoa niille moniulotteisille hegemonian kehittäilyille, joita Gramsci tekee *Vankilavihkoissaan*. Cospito näyttää taitavasti, miten hegemonia tulee mukaan ensimmäisiin vihkoihin, sitten kehittyä, muuntuu ja syvenee myöhemmissä vihkoissa, mutta ei ”lopulta” kuitenkaan kiteydy selkeästi rajatuksi hegemonian käsitteeksi, saati valmiiksi ”hegemoniateoriaksi”. Syynä ”keskeneräisyyteen” eivät ole vain vankilan vaikeat olosuhteet, vaan ”Gramscin ajattelun luonne, jossa käsitteet eivät saa yksiselitteisiä määritelmiä” (s. 107). Gramscin käyttämät käsitteet ”ovat usein hyvin kaukana arkikäytöstä tai siitä, mikä on kristallisoitunut erilaisiin filosofisen ja poliittisen ajattelun versioihin” (s. 107).

Gramscia käsittelevä luku on Cospiton kirjan ylivoimaisesti paras. Hänen dia-kronisen analyysinsa lyhyt referoiminen ei tee oikeutta tämän esityksen hienosyiselle ja asiantuntevalle analyysille hegemoniasta *Vankilavihkoissa*.⁵ Lyhyesti sanoen Cospito näyttää, miten ensimmäisen vihkon alustavasta erottelusta hegemonian rajoitetumman (johtaminen) ja laajemman merkityksen (johtaminen + herruus) välillä sukeutuu vihkojen kirjoitustyön edetessä yhä uusia historiallisia ja teoreettisia tarkasteluja. Gramsci kehritteleekin hegemoniaa niin konkreettisten historiallisten tapahtumakulkujen yhteydessä (kuten Italian *risorgimento*, Venäjän vallankumous ja fasismien valtaannousu) ja toisaalta suhteessa marxilaisiin ja muihin teorioihin. Kirjoitustyön edetessä käy selväksi, ettei hegemonia suinkaan rajoitu vain kansalaisyhteiskuntaan, vaan se on yhteydessä myös poliittiseen yhteiskuntaan (valtio) ja tuotannon maailmaan (taloudellinen perusta). Hegemonia ei myöskään perustu vain suostuntaan, vaan se on aina myös yhteydessä pakottamiseen (*coersione*) ja herruuteen (*dominio*).

4 Gramscin hegemoniaa koskevien käsitysten yhteyksiä 1920-luvun neuvostovenäläisiin keskusteluihin avaa Craig Brandist teoksessaan *The Dimensions of Hegemony – Language, Culture and Politics in Revolutionary Russia* (2015). Hänen mukaansa Gramscin näkemyksiin poliittisesta ja kulttuurisesta hegemoniasta vaikuttivat enemmän kuin aiemmin on oletettu hänen omakohtaiset kokemuksensa vallankumouksen Venäjällä.

5 Cospiton esitys perustuu hänen teokseensa *Il ritmo del pensiero. Per una lettura diacronica dei "Quaderni del carcere" di Gramsci* (2011; engl. *The Rhythm of Thought in Gramsci. A Diachronic Interpretation of Prison Notebooks* (2016)). Merkittävä tutkimus, jossa esitetään oivaltavasti ja kielialueiden rajat ylittäen Gramscin hegemoniakäsityksen keskeiset tulkintatavat on Peter Thomasin vastikään ilmestynyt teos *Radical Politics. On the Causes of Contemporary Emancipation* (2023).

Vankilavihkojen kirjoitustyön edistyessä Gramsci onnistuu yhä uusien historiallisten esimerkkien valossa selvittämään ja konkretisoimaan sitä, miten hegemonian tuottaminen ja ylläpitäminen on aina kompleksinen ja epävarma prosessi, jossa uhkana väijyy ”hegemonian kriisi”. Vihko vihkolta lisääntyvät määreet, joilla Gramsci luonnehtii ”hegemoniataistelun” ehtoja ja edellytyksiä. Apuun tulee myös Machiavelli ja hänen *Ruhtinaansa* (erityisesti vihkossa kolmetoista), kun Gramsci kehittää näkemystään ”nykyajan ruhtinaasta” eli uudentyypisestä puolueesta, ”joka haluaa perustaa valtion”. Cospiton diakroninen lukutapa tuo näkyville myös sen, kuinka hegemonisen kamppailun osapuolia eivät ole vain alkupään vihkoissa esillä olevat luokat sellaisenaan, vaan niihin eri tavoin liittyvät ja asemoituvat moninaiset yhteiskunnalliset ryhmät ja ryhmittymät. Merkittävän roolin tässä saavat perinteiset ja orgaaniset intellektuellit ”suurista intellektuelleista” omassa jokapäiväisessä elämässään toimiviin tavallisiin ihmisiin. Gramscin tunnetun teesin mukaanhan ”jokainen ihminen on intellektuelli”, vaikka kaikilla ei olekaan intellektuellin perinteisiä tehtäviä.

Gramsci-luvun lopuksi Cospito kiteyttää Gramscia siteeraten, että ”hegemonian pohdiskeleminen implikoi kuitenkin myös, ellei ennen kaikkea, paluuta Marxiin, joka vie – jo mainittuun – johtopäätökseen, että Trierin filosofiaan ’sisältyy *in nuce* voiman ja talouden puolen lisäksi myös eettis-poliittinen puoli hegemonian ja suostumuksen politiikasta tai teoriasta” (s. 139).

Kuten sanottu, Cospito aloittaa kirjansa viimeisen luvun ”Hegemonia Gramscin jälkeen” asiantuntevalla selostuksella Italiassa 1940–1970-luvulla käydyistä kiistoista ”Gramscin perinnöstä” ja erityisesti hänen hegemonian käsitteelleen annetuista tulkinnoista, jotka olivat monella tapaa aikakauden poliittisten ristiriitojen ja vasemmiston sisäisten kamppailuiden ylimääräisiä. Italialaisen Gramsci-reseption keskeisenä lähtökohtana oli Palmiro Togliattin johdolla toimitettu *Vankilavihkojen* kuusiosainen temaattinen laitos (1948–1951). Cospiton mukaan tässä laitoksessa hegemoniaa koskevat kehittelyt eivät tule yhtä selkeästi esille kuin vuonna 1975 ilmestyneessä Valentino Gerratanan toimittamassa kriittisessä laitoksessa, joka suunnilleen noudattaa vihkojen julkaisujärjestystä (s. 142). Gerratana myös selvittää huolellisesti kunkin vihkon syntyhistorian. Gramsci kirjoitti kahta tai useampaa vihkoa samanaikaisesti. Joistakin alkupään vihkoista hän kirjoitti myös uuden version (ns. A- ja C-tekstit) ja joitakin vihkoja hän täydensi useaan otteeseen.

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä keskeisenä ongelmana pidettiin sitä, miten Gramscin hegemonia suhtautuu proletariaatin diktatuuriin käsitteeseen. Joidenkin mukaan ne ovat suunnilleen sama asia, kun taas toisten tulkintojen mukaan hegemonia merkitsi vaarallista irtaantumista tuosta marxismileninisin keskeisestä käsitteestä. Eräät liberaalisosialistiset tutkijat, kuten

Norberto Bobbio, puolestaan halusivat nähdä hegemonian edustukselliseen demokratiaan viittaavana ja sitä syventävänä reformistisena käsitteenä. Toiset taas pyrkivät kytkemään hegemonian italialaisen uusidealisticen filosofian (mm. Croce ja Gentile) ”eettis-poliittisiin” tarkasteluihin.

Gerratanan kriittisen laitoksen ilmestymisellä oli erittäin suuri merkitys italialaisen Gramsci-tutkimuksen kehityksen kannalta. Nyt myös hegemoniaa koskevat tulkinnat muodostuivat aiempaa hienosyisemmiksi ja Gramscin omia ajatuskulttuureja aiempaa huolellisemmin seuraaviksi. Tämä mahdollisti myös sellaisen korkeatasoisen *Vankilavihkojen* diakronisen tutkimuksen, jonka keskeisiin nimiin Cospito itse lukeutuu. Tämän tutkimussuunnan perusteos on Gianni Francionin *L'officina gramsciana. Ipotesi sulla struttura dei "Quaderni del carcere"* (1984).

Vahva poliittis-historiallinen ylimääräytyneisyys pätee myös toisen maailmansodan jälkeisten vuosikymmenten ranskalaiseen Gramsci-reseptioon, jossa vaikutusvaltaista roolia näytteli Ranskan kommunistinen puolue. Sen piirissä Gramsciin suhtauduttiin pitkään vihamielisesti tai ainakin vähättelevästi. Toisaalta hegemonian käsite samastettiin proletariaatin diktatuuriin käsitteeseen (Denis Richet) tai Gramsci määriteltiin ”Leninin oppilaaksi”, kuten teki Georges Cogniot Gramscin valittujen teosten ranskankielisen laitoksen esipuheessaan (s. 154–155). Vasta vuoden 1968 tapahtumien myötä Ranskassa koettiin jonkinasteinen Gramsci-rensanssi, joskin sellaiset vaikutusvaltaiset ranskalaismarxistit kuin Roger Garaudy ja Louis Althusser suhtautuivat Gramsciin varauksellisesti. Poikkeuksen muodostivat Jacques Texierin ohella Althusserin oppilaisiin lukeutuneet Nicos Poulantzas ja Christine Buci-Glucksmann. Jälkimmäisen laaja teos *Gramsci et l'État* (1975) on korkeatasoinen tutkielma ja yksi ensimmäisistä esityksistä, joissa *Vankilavihkoja* pyritään lukemaan diakronisesti. Tämän teki mahdolliseksi se, että Buci-Glucksmann saattoi käyttää tutkimustyönsä lähteenä tuolloin vielä tekeillä ollutta Gerratanan kriittistä laitosta.

Cospiton kirjan heikointa antia on selostus gramscilaisen hegemonian käsitteen reseptiosta englanninkielisessä maailmassa kuusikymmenluvulta yhdeksänkymmmentäluvulle. Tässä vain muutaman sivun pituisessa esityksessä mainitaan lyhyesti Stuart Hallin hegemonia-analyysit thatcherismista, Raymond Williamsin yritys määrittellä Gramscin hegemonian käsite uudelleen, E.P. Thompsonin hyökkäys strukturalistista marxilaisuutta vastaan ja Perry Andersonin ”terminologisen kurinalaisuuden puutetta” ilmaiseva tulkinta Gramscin hegemoniakäsitykseen muka sisältyvistä ”antinomioista”. Cospito ei edes yritä avata lukijalle näitä britti-marxismissa esiintyneitä hegemonian tulkintoja. Hän päättää lyhyen esityksensä toteamukseen, että ”kahdeksankymmmentäluvulta lähtien hegemoniakeskustelun ytimellä on ollut taipumus siirtyä Englannista Yhdysvaltoihin ja historian ja

kirjallisuudentutkimuksesta kansainvälisten suhteiden ja poliittisen talouden tutkimukseen” (s. 161). Sen sijaan, että Cospito loisi tämän jälkeen katsauksen yhdysvaltalaiseen tutkimukseen, kuten angloamerikkalaisessa maailmassa pioneerityön asemassa olevaan John M. Cammettin kirjaan *Antonio Gramsci and the Origins of Italian Communism* (1967), hän yllättäen palaakin saksalaiseen historiantutkimukseen nostaten esille Ludwig Dehion toisen maailmansodan jälkeiset sinänsä mielenkiintoiset analyysit modernin historian ”neljästä suuresta hegemoniahankkeesta” (s. 162) sekä hänen aloittamaansa keskustelua jatkaneet Hans Morgenthau, Raymond Aronin ja Charles Doranin. Sen sijaan saksalaiset tulkinnot Gramscin hegemonian käsitteestä Cospito sivuuttaa tyystin.

Edellistä informatiivisempi esitys Gramsci-reseptiosta hegemonian näkökulmasta katsottuna on Cospiton kuvaus hegemoniasta Latinalaisesta Amerikasta. *Vankilavihkojen* temaattinen laitos käännettiin espanjaksi Argentiinassa jo 1950-luvulla, seuraavalla vuosikymmenellä ilmestyi uusia käännöksiä ja jo 1980-luvun alussa Gerratanan kriittisen laitoksen espanjankielinen versio Meksikossa. Cospito myös lyhyesti noteeraa Meksikossa maanpaossa eläneiden José Maria Aricón ja Juan Carlos Portantieron työt Gramscin hegemonian käsitteestä. Sen sijaan ehkä merkittävin Latinalaisen Amerikan gramscilainen, brasilialainen Carlos Nelson Coutinho saa Cospiton tunnustusta vain *Vankilavihkojen* brasilialaisen temaattisen laitoksen käännöstyöstä. Samaan lukuun hän ymppää myös Intiassa ja arabimaailmassa esitetyt näkemykset hegemoniasta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että hän viittaa hyvin lyhyesti ns. Kalkuttan koulukuntaan (Ranjit Guha ja Gayarit Chakravorty Spivak) sekä palestiinalaistaiseen postkolonialistisen tutkimuksen klassikkoon Edward Saidiin.

Cospiton kirjan loppusanojen alaotsikko on ”Hegemonia tänään”. Sen sijaan, että hän esittäisi edes lyhyen katsauksen hegemonian tulkintoihin viime vuosikymmeninä, hän tarkastelee lyhyesti hegemonian tuloa sukupuolentutkimukseen. Kokonaisuutena arvioiden Cospiton teoksen parhainta antia Gramsci-luvun ohella on hegemoniaan antiikin Kreikassa käsittelevä luku sekä esitys hegemoniasta venäläisten vallankumouksellisten keskuudessa. Puutteistaan ja epätasapainoisuudestaan huolimatta on toki ilahduttavaa, että tämän merkittävän italialaisen Gramsci-tutkijan kirja on julkaistu myös suomeksi. Tapani Kilpeläisen suomenos on sujuva ja sanavalinnat pääosin onnistuneita. Alkutekstin nimihakemisto olisi ollut pienellä vaivannäöllä liitettävissä myös suomennokseen. Samoin teoksen kirjoittajan esittely olisi ollut paikallaan.

Joissakin käännösratkaisuissa esiintyy horjuvuutta: ylärakenne – päällysrakenne, sosiaalinen hegemonia – yhteiskunnallinen hegemonia, *Vankilavihkojen* – *Vihkojen*. Yhdessä kohtaa Gramscin essee ”Etelän kysymyksestä” on saanut nimen ”Välimeren kysymyksestä”. Muutaman kieltämättä alkuperäiseltä asultaankin monimutkaisen

Vankilavihkojen passuksen suomennos on epäselvä, kuten sivulla 126. Ongelmallista on myös se, että ”apparato egemonico” on suomennettu ”hegemoniseksi koneistoksi”. ”Hegemoninen apparaatti” olisi ollut ainakin siinä suhteessa parempi valinta, että ”koneisto” synnyttää mekanistisemmän mielikuvan kuin ”apparaatti”. Sivulla 118 olevan sitaatin suomennoksessa puhutaan ”määräyhteiskunnasta” (in una determinata società), kun kohdallinen suomennos olisi ”missään yhteiskunnassa” ja sivulla 119 ”annetun puolueen” sijasta kyseessä on ”tietty puolue” (eli kommunistinen puolue). Sivulla 143 Cospito viittaa Gramscin *Vankilakirjeisiin* (*Lettere dal carcere*, julk. ensimmäisen kerran 1947), mutta suomennos puhuu *Vankilavihkoista*.

Arkaaiselta ratkaisulta kuulostaa marxismin kirjoitusasu ”marksismi”. Johdonmukaisesti ajatellen tällöin pitäisi myös tälle opille nimensä antaneen Karl Marxin sukunimi kirjoittaa Marks(i). Kuninkaiden ja keisarien tapauksessa tällainen käytäntö (kuten Aleksanteri tai Kaarle) on ollut tavallinen, mutta ei sentään ulkomaisten filosofien ja muiden oppineiden yhteydessä.

Toivottavasti Eurooppalaisen filosofian seura jatkaa Cospiton teoksella aloittamaansa merkittävien Gramsci-tutkijoiden teosten suomennosten julkaisemista ja niiden myötä liittyy Gramscin nykyistä elimellisemmäksi osaksi suomalaista vasemmistolaista teoreettista keskustelua ja hegemonista kamppailua!

DOI – <https://doi.org/10.55294/tk.145295>

Tutkimus & kritiikki on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä.

LÄHTEET

- BRANDIST, CRAIG (2015). *The Dimensions of Hegemony – Language, Culture and Politics in Revolutionary Russia*. Leiden & Boston: Brill.
- COSPITO, GIUSEPPE (2011). *Il ritmo del pensiero. Per una lettura diacronica dei "Quaderni del carcere" di Gramsci*. Napoli: Bibliopolis.
- FRANCIONI, GIANNI (1984). *L'officina gramsciana. Ipotesi sulla struttura dei "Quaderni del carcere"*. Napoli: Bibliopolis.
- KOIVISTO, JUHA (2005). *Unruly Subjects*. Tampere: Tampere University Press. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/67461>
- THOMAS, PETER D. (2023). *Radical Politics. On the Causes of Contemporary Emancipation*. Oxford & New York: Oxford University Press.